

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

Точицький Микола
Станіславович

Демократизація політичної свідомості і культури

УДК 321.7:304.4
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2020-6.13>

Точицький Микола Станіславович
здобувач
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна

Аналізуються основні зміни політичної культури, що здійснюються під впливом сучасних світових та вітчизняних економічних, політичних та соціокультурних процесів; однією з основних серед таких змін автором визначається тенденція до демократизації політичної культури; розглядається сутність демократизації, її напрями та нова якість політичної культури, яка в результаті цього досягається. Відзначається, що під час демократизації політичної культури в політичній свідомості громадян відбувається боротьба цінностей, зіставлення минулого й існуючого способів буття соціуму. Наголошується, що тенденції та напрями демократизації політичної свідомості та культури українства синхронізуються з економічними, духовними та іншими трансформаціями в суспільстві й відбуваються за своїми власними законами.

Відзначається, що демократизація політичної свідомості й культури є стадіальним процесом, який може передбачати на певних етапах існування різновекторних цінностей, а також різну ступінь їх вкоріненості в тих або інших верствах населення. Безсумнівно, наявність у суспільстві різноманітних засобів масової комунікації, надання громадянам якісної інформації є питомим тлом для демократизації суспільного життя в цілому й політичної культури й свідомості зокрема. Можна стверджувати, що демократизація політичної культури та свідомості передбачає утвердження політико-ідеологічного плюралізму в суспільно-політичному житті країни, надання громадянам можливостей самостійно вибирати ту або іншу систему цінностей.

В українському соціумі демократизація політичної свідомості й культури пройшла декілька етапів: від спрощеного розуміння демократичних цінностей та шляхів їх реалізації до так званої «майданної» політичної свідомості, яка передбачає активну життєву позицію щодо відстоювання демократичних стандартів життя. Серед факторів, які перешкоджають утвердженню демократичних цінностей в Україні, а відповідно й демократичної політичної культури, дослідники виокремлюють такі: забюрократизованість апаратів і управлінських процедур у державній владі й самоуправлінні на тлі ще низької політичної та управлінської культури чиновництва; низька законослухняність усіх рівнів влади, навіть на вищих щаблях політичного управління. Сучасна Україна стала перед потребою реалізації принципу політичного і культурного плюралізму. Тому політична культура нового суспільства, яка формується в незалежній країні, має бути культурою злагоди, громадянського миру, пошани до свободи і прав людини.

Ключові слова: людина, культура, політика, політична культура, демократія.

Вступ. Визначивши політичну культуру сучасного українського суспільства як єдність традиційних (національних та загальнолюдських) та змінних політичних цінностей, зупинимось на аналізі тих тенденцій, що лежать в основі цього процесу. Українське суспільство витримує на собі тиск світових і європейських змін, головними серед яких є глобалізація та інформаційна революція, міграційні процеси та інтеграція країн і народів у боротьбі з міжнародним тероризмом, усвідомлення екологічної залежності і безпеки країн і народів тощо. Ці зміни так чи інакше позначаються на політичній культурі громадян України. Слід зауважити, що тенденції та напрями демократизації політичної свідомості та культури українства синхронізуються з економічними, духовними та іншими трансформаціями в суспільстві й відбуваються за своїми власними законами.

Мета и завдання. Метою статті є визначення основних змін політичної культури, що здійснюються під впливом сучасних світових та вітчизня-

них економічних, політичних та соціокультурних процесів, зокрема тенденції до демократизації політичної культури.

Завдання: обґрунтувати сутність демократизації політичної свідомості; проаналізувати зміни політичної культури, що здійснюються під впливом сучасних світових і вітчизняних економічних, політичних та соціокультурних процесів.

Аналіз розробленості проблеми. Проблема політичної свідомості і культури знайшла своє відображення у творчості вітчизняних діячів науки та культури, які сформулювали базові положення формування демократизації політичної культури. Це, зокрема В. Буцєвицький [1], К. Буш [2], Л. Гонюкова [3], Ю. Калиновський [5], А. Карнаух [6], С. Матвієнків [8], О. Царенко [11] та інші.

Серед зарубіжних дослідників політичної культури слід виокремити Г. Алмонда [14; 15], С. Вербу [16], Л. Даймонда [13], К. Лоуренса [17], С. Огдена [17], В. Розенбаума [18] та багатьох інших.

Результати. На переконання дослідників, найпоширеніші, типові форми політичної культури є стійкими та консервативними елементами політичної системи суспільства. Вони, з одного боку, відіграють важливу роль у функціонуванні інститутів політичної системи, зумовлюють політичну поведінку індивідів і мас, з іншого боку, є важливою частиною соціального клімату суспільства, можуть сприяти або перешкоджати появі нових суспільних відносин, соціально-політичних механізмів стабільності політичної системи.

В умовах переходу українського суспільства від тоталітарної політичної системи до демократичної розбудови суверенної державності в суспільстві відбувається переусвідомлення та переоцінка політичних цінностей, що супроводжується ціннісною поляризацією політичної свідомості населення, загостренням протиріччя між прихильниками політичних цінностей, що сформувалися в минулому і зароджуються в даний час. Криза перехідного періоду й особистісне сприйняття соціальних процесів, зумовлених руйнацією звичного способу життя, призводить до розколу масової свідомості. Саме конфліктом між високою ціною демократії, як мети перетворення суспільства, та оцінкою низької результативності демократизації значною мірою і зумовлена амбівалентність масової та індивідуальної політичної свідомості українського суспільства. Закономірністю цього процесу можна вважати поєднання ціннісних орієнтацій тоталітарної свідомості, сформованих чіткою системою політичної соціалізації та демократичних цінностей, що поступово, неупорядковано впроваджуються в процесі демократизації, причому зберігаються найбільш зручні для індивіда ідеї та уявлення про функціонування політичної системи суспільства: свобода за недостатньої відповідальності, вимога високої оплати праці за відсутності конкуренції, вимога соціальної справедливості, що базується на засадах рівності у виборі можливостей. Ускладнення структури масової політичної свідомості українського суспільства полягає в неоднорідності та накопиченні в ній різних за своїм змістом систем стереотипів політичного мислення. Відбувається поляризація масової свідомості, в якій формуються протилежні за своїми соціально-психологічними та ідейно-політичними характеристиками типи свідомості, одночасна присутність взаємовиключних політичних цінностей, уявлень, установок, орієнтацій [4, с. 31–32].

Вочевидь, демократизація політичної свідомості й культури є стадіальним процесом, який може передбачати на певних етапах існування різновекторних цінностей, а також різну ступінь їх вкоріненості в тих або інших верствах населення.

На думку І. Лопушинського та В. Солових, основною особливістю політичної культури перехідних суспільств є поєднання в ній елементів політичних

культур, характерних для минулого і майбутнього суспільно-політичного ладу. У поставторитарному суспільстві відбувається процес поступового зростання адаптативності суспільства до політичної системи, що сприяє виробленню певного консенсусу стосовно політичних цінностей, норм, правил політичної поведінки даного суспільства. Нові демократичні цінності можуть набувати офіційного статусу, але не отримувати адекватної систематизації в політичній свідомості більшості громадян, що перешкоджає не лише сприйняттю їх через психологічну структуру особистості, а і їх трансляції від старшого покоління до молодшого, що ставить під загрозу соціально-політичний розвиток суспільства [7, с. 79].

У перехідний період, під час зміни типів політичної культури, функції останньої можуть носити як позитивний, так і негативний характер, сприяючи або перешкоджаючи процесу включення індивідів та соціальних спільностей у політичну сферу. Зокрема, тоталітарна політична культура громадян України, сформована за часів СРСР, стала серйозною перешкодою на шляху демократизації суспільних відносин.

Необхідно зазначити, що демократизація політичної свідомості та культури проявляється в новому форматі сприйняття влади – якщо за тоталітаризму влада сакральна, то за демократії вона розглядається як служниця народу, який її реально формує.

У цьому сенсі дослідники підкреслюють, що сприйняття влади – складний процес, що визначає взаємовідносини політичної системи й особистості. Серед характеристик суб'єктивного сприйняття політичної системи важливо звернути увагу на зміни в типі особистості, її когнітивному стилі, специфіці мотиваційного впливу. У результаті зміни політичної та економічної системи, руйнації базових цінностей суспільства, ідеологічного вакууму мислення перехідне суспільство характеризується постійним напруженням, а характерними рисами є інверсія та медіація [12, с. 12].

Під час демократизації політичної культури в політичній свідомості громадян відбувається боротьба цінностей, зіставлення минулого й існуючого способів буття соціуму.

На переконання В. Буцевецького, становлення демократичної політичної культури – це перехід від моноідеології тоталітарного суспільства до ідеологічного і політичного плюралізму. У демократичних суспільствах відбувається діалог політичних ідеологій. Цей діалог відіграє позитивну роль у тому сенсі, що завдяки йому жодна із важливих цінностей не буде забута і не зазнає знецінення [1, с. 49].

Можна стверджувати, що демократизація політичної культури та свідомості передбачає утвердження політико-ідеологічного плюралізму в суспільно-політичному житті країни, надання

громадянам можливостей самостійно вибирати ту або іншу систему цінностей.

Вочевидь, лібералізація і демократизація суспільних відносин створює умови для політичної творчості еліти і широких верств населення: пропаганду знань про історичний досвід українського та інших народів і сучасні досягнення світового співтовариства; підтримку різноманітних ініціатив, новацій, експериментів, вивчення і поширення вітчизняного політичного досвіду; залучення науковців до розроблення політичних технологій і програм; поширення джерельної бази формування новітньої політичної культури і створення умов для вияву позитивних тенденцій у політичному житті; законодавче закріплення продуктивних політичних ідей, норм, інституцій і розроблення системи заходів їх повсюдного використання [6, с. 29]. Тобто можна сказати, що трансформація політичної культури включає в себе трансформацію політичної свідомості і поведінки мас та трансформацію культури діяльності політичних інститутів. Перехід від недемократичної політичної культури до демократичної супроводжується переходом від моноідеології до ідеологічного плюралізму [8, с. 76].

Визначальну концепцію політичної культури запропонував Габріель Алмонд. Дослідник акцентував: «Кожна політична система включена в конкретну модель орієнтацій на політичні дії. Я вирішив доречним назвати це політичною культурою» [14]. Вчений припускав, що остання має певну автономію, але водночас пов'язана із загальною культурою; вона не збігається з політичною системою, за межі якої виходять моделі орієнтацій стосовно політики. У праці «Громадянська культура» (1963) Г. Алмонд разом із С. Вербою [15], виходячи з розрізнення двох рівнів аналізу політичної системи – інституціонального та орієнтаційного, саме останній пов'язали з політичною культурою, яку визначили як специфічні форми орієнтації людини на реальну політичну систему конкретного суспільства та на власну політичну діяльність.

Ідеальною для демократичного суспільства є модель, коли виборці вибирають ідею, яка їм більше імпонує, і своїми голосами підтримують партію, яка відстоює саме цю ідею. Оскільки виборці не читають партійні програми, то завдання партії – будь-яким чином ідентифікувати свою назву з даною ідеєю та донести її до електорату. Для цього в країні має працювати партійно-політичний ринок, де би змагались за голоси виборців політичні опоненти. Завданням держави є створення умов і механізмів узгодження різноманітних ідеологічних систем та цінностей, що існують у суспільстві, на базі конституційних норм. Наріжним каменем на цьому шляху є переорієнтація державної політики з принципу «людина для держави» на принцип «державна для людини» [3, с. 200].

Розвиваючи думку вищезазначеного дослідника, варто зауважити, що однією з важливих умов демократизації політичної культури та свідомості є зміна пріоритетів державної політики з етатистичних на людиноцентричні.

Загалом, на процес демократизації політичної культури та свідомості громадян й на саме їх формування впливають об'єктивні та суб'єктивні чинники. На думку фахівців, велике значення для цих процесів мають різноманітні фактори, зокрема:

1) зовнішні, до яких належать інститути політичної системи, національні та соціальні групи, різні неформальні об'єднання, під впливом яких відбувається соціалізація особистості;

2) внутрішні, що характеризують механізми світосприймання, аналізу та прийняття рішень тощо. Останні охоплюють потреби, інтереси, духовні цінності, індивідуальні психологічні якості людини [2, с. 107].

З нашої точки зору, аналізуючи становлення демократичної політичної культури, не можна залишати поза увагою діяльність ЗМІ, які активно впливають на суспільно-політичну свідомість громадян.

Науковці зазначають, що в процесі становлення демократії в Україні особливу роль відіграють засоби масової інформації та журналістський корпус у цілому. Розповсюджуючи різнобічну інформацію, ЗМІ виховують населення, вчать його критично мислити та допомагають формувати власну громадянську позицію, без якої повноцінна демократія в суспільстві неможлива. Водночас ЗМІ зазвичай є заангажованими тією або іншою мірою, а саме поняття «вільна преса» в перехідних суспільствах можна поставити під сумнів. У цьому контексті ЗМІ є зряддям маніпулятивних технологій з боку держави та окремих політичних сил. Джерелом (і чинником) демократизації в медійному полі України є Інтернет-видання, деякі з яких поширюють більш об'єктивну інформацію, ніж друковані ЗМІ [5, с. 164]. Особливе значення мають ЗМІ в сучасних умовах, однією з найбільш суттєвих особливостей яких є гібридна війна, яку веде проти України російський агресор. Деякі ЗМІ тут можуть використовуватись (і використовуються!) як провідники ідеології агресора. Вони об'єднують навколо себе так звану «п'яту колону», яка, за вказівкою спецслужб країни-агресора, дезінформує громадян, спрямовує їхнє мислення, а отже, і дію, на антидержавне, деконструктивне річище. Відокремити протилежну до влади, але щирішу точку зору від відвертої дезінформації буває вкрай важко.

Безсумнівно, наявність у суспільстві різноманітних засобів масової комунікації, надання громадянам якісної інформації є питомим тлом для демократизації суспільного життя в цілому й політичної культури і свідомості зокрема.

У цьому контексті О. Царенко стверджує, що натепер із розвитком інформаційних технологій одним із найбільш ефективних шляхів формування політичної культури є діяльність засобів масової інформації. До них слід віднести не лише газети, журнали, телевізійні новини, але ще й ЗМІ, які широко представлені в мережі Інтернет. Особливо велику роль на формування політичної культури мають маленькі ЗМІ кожної області чи міста, які орієнтовані на порівняно вузьку групу постійних читачів, але тим самим вони впливають на формування політичної культури відповідного регіону. Їх ще називають «четвертою гілкою влади», яка повинна бути «арбітром» перших трьох та нести об'єктивну інформацію про стан суспільства. Що ж стосується телевізійних ЗМІ, то екран телевізора дозволяє не тільки у вербальній, але й у візуальній формі вносити в політичну свідомість ідеї, погляди, думки, які зовсім недавно були абстрактними. Використання ЗМІ для формування політичної культури найбільш ефективно, оскільки вони спроможні впливати на велику кількість людей за короткі часові періоди, саме тому на передвиборних компаніях кандидати та партії максимум грошей вкладають у телевізійну рекламу. У перехідні періоди існування суспільства, що є навіть нетиповим, а вже звичним для України, ЗМІ відіграють особливо важливу функцію у формуванні політичної культури. Тобто сьогодні ЗМІ є одним із головних чинників впливу на політичну поведінку громадян, на їхню політичну культуру. Населення через телебачення, газети, Інтернет отримують не тільки інформацію, а й зразки політичної поведінки, яку намагаються повторювати у своїй діяльності [11, с. 178–179].

Однак демократія – це не тільки шлях до свободи та добробуту. Як зауважує В. Пащенко, «Уявлення про демократичні інститути в країні було дуже примітивним, демократія розумілася як шлях до свободи та насамперед добробуту. Ніхто не думав, що демократичне урядування потребує чогось від громадян. Люди знали про демократичні права, але нічого не знали про демократичні обов'язки. Демократичні інститути вимагають демократичних громадян, інакше вони виявляються неефективними, «повисають у повітрі» [10, с. 150].

Серед факторів, які заважають утвердженню демократичних цінностей в Україні, а відповідно демократичної політичної культури, А. Мельник виокремлює такі: бюрократизованість апаратів і управлінських процедур у державній владі й самоуправлінні на тлі ще низької політичної й управлінської культури чиновництва; низька законслухняність усіх рівнів влади, навіть на вищих щаблях політичного управління. Через це все більше громадян України, не знаходячи захисту в Україні, звертаються до Європейського суду; корупція не тільки у верхніх ешелонах влади, але й на низовому рівні, коли так звана «побутова» корупція

стає звичним стилем повсякденного життя; на жаль, недостатньо розвинена політична й правова культура населення, яке не може внаслідок цього відстояти свої права й свободи, потрапляє в неправову залежність від чиновника, правоохоронця, підприємця й просто нахабного правопорушника [9, с. 309].

Висновки. Отже, демократизація політичної свідомості і культури в українському соціумі пройшла у своєму розвитку декілька етапів: від спрощеного розуміння демократичних цінностей та шляхів їх реалізації до так званої «майданної» політичної свідомості, яка передбачає активну життєву позицію щодо відстоювання демократичних стандартів життя. Сучасна Україна стала перед потребою реалізації принципу політичного і культурного плюралізму. Тому політична культура нового суспільства, яка формується в незалежній країні, має бути культурою злагоди, громадянського миру, пошани до свободи і прав людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буцевицький В. Проблеми політичної культури в Україні в процесі державотворення. *Нова політика*. 1999. № 1. С. 48–51.
2. Буш К.А. Специфіка прояву політичної свідомості сучасної української молоді. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2013. Вип. 12. С. 103–110.
3. Гонюкова Л. Політичний плюралізм як умова розвитку демократичної держави: європейський досвід. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2009. Вип. 3. С. 195–201.
4. Діденко Н.Г. Державно-управлінський аспект процесів соціалізації в сучасній Україні. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 3. С. 26–34.
5. Калиновський Ю. Демократизація політико-правової свідомості українства як фактор зміцнення українсько-польського співробітництва. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. Житомир–Київ–Краків : ФОР Євенок О. О., 2012. Вип. 2. С. 163–166.
6. Карнаух А. Проблеми становлення сучасної політичної культури в Україні. *Персонал*. 2007. № 9. С. 26–31.
7. Лопушинський І. Особливості політичної соціалізації в управлінських процесах демократичної трансформації суспільства. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 3. С. 73–80.
8. Матвієнків С. Особливості трансформації вітчизняної політичної культури в умовах становлення демократичного політичного режиму. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. Вип. 10. С. 75–78.
9. Мельник А.І. Модернізація України: єдність теорії і практики. *Гілея: науковий вісник* : збірник наукових праць. 2010. Вип. 36. С. 303–310.
10. Пащенко В.І. Від демократичної держави до демократичного суспільства. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2007. Вип. 36. С. 144–151.

11. Царенко О.О. Політична культура як чинник впливу на політичну поведінку громадян. *Панорама політологічних студій*. 2013. Вип. 10. С. 176–182.

12. Юрій Н.М. Політична соціалізація молоді в умовах трансформації суспільства: аналіз міжнародного і українського досвіду : автореф. дис. ... к. політ. н. : 23.00.04 ; Одеська національна юридична академія. Одеса, 2002. 16 с.

13. Diamond L. *Political Culture and Democracy. Political Culture and Democracy in Developing Countries*. Boulder : Lynne Rienner, 1994. P. 7–8.

14. Almond G.A. *Comparative Political System. Journal of Politics*. 1956. № 18. P. 396.

15. Almond G. *The Civic Culture Revised: An Analytic Study*. Boston ; Toronto : Little, Brown, 1980. P. 27–28.

16. Verba S. *Comparative Political Culture. Political Culture and Political Development / ed. Pay., Verba S.* Princeton, 1965. P. 513.

17. Lawrence C. Mayer, John H. Burnett, Suzanne Ogden. *Comparative Politics. Nations and Theories in a Changing World*. New Jersey, 1993.

18. Rozenbaum W. *Political Culture*. New York, 1975.

REFERENCES:

1. Butsevitskyi, V. (1999). Problemy politychnoi kultury v Ukraini v protsesi derzhavotvorennia [Problems of political culture in Ukraine in the process of state formation]. *Nova polityka. Ukrainian scientific Journal*, no 1, pp. 48–51 [In Ukrainian].

2. Bush, K. A. (2013). Spetsyfika proiavu politychnoi svidomosti suchasnoi ukrainskoi molodi [Specifics of the manifestation of political consciousness of Ukrainian young people]. *International Scientific Forum: Sociology, Psychology, Pedagogy, Management*, vol. 12, pp. 103–110 [In Ukrainian].

3. Honiukova, L. (2009). Politychnyi pliuralizm yak umova rozvytku demokratychnoi derzhavy: yevropeyskyi dosvid [Political pluralism as a condition for the development of a democratic state: European experience]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy. Ukrainian scientific Journal*, vol. 3, pp. 195–201 [In Ukrainian].

4. Didenko, N. H., Oliinyk, N. I. (2013). Derzhavno-upravlinskyi aspekt protsesiv sotsializatsii v suchasni Ukraini [State management aspect of socialization processes in modern Ukraine] *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka. Ukrainian Periodical Scientific Journal*, issue. 3, pp. 26–34 [In Ukrainian].

5. Kalynovskyi, Yu. (2012). Demokratyzatsiia polityko-pravovoi svidomosti ukrainstva yak faktor zmitsnennia ukrainsko-polskoho spivrobitnytstva [Democratization of political and legal consciousness of Ukrainians as a factor in strengthening Ukrainian-Polish cooperation]. *Studia Politologica Ucraino-Polona. Scientific Journal*, issue 2, pp. 163–166 [In Ukrainian].

6. Karnaukh, A. (2007). Problemy stanovlennia suchasnoi politychnoi kultury v Ukraini [Problems of formation of modern political culture in Ukraine].

Personal. Ukrainian scientific Journal, no 9, pp. 26–31 [In Ukrainian].

7. Lopushynskyi, I., Solovykh, V. (2013). Osoblyvosti politychnoi sotsializatsii v upravlinskykh protsesakh demokratychnoi transformatsii suspilstva [Features of political socialization in the management processes of democratic transformation of society]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka. Ukrainian Periodical Scientific Journal*, vol. 3, pp. 73–80 [In Ukrainian].

8. Matviienkiv, S., Tsiupa, Yu. Osoblyvosti transformatsii vitchyznianoï politychnoi kultury v umovakh stanovlennia demokratychnoho politychnoho rezhymu [Peculiarities of transformation of domestic political culture in the conditions of formation of democratic political regime]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Politohiia. Ukrainian Periodical Scientific Journal*, vol. 10, pp. 75–78 [In Ukrainian].

9. Melnyk, A. I. (2010). Modernizatsiia Ukrainy: yednist teorii i praktyky [Modernization of Ukraine: unity of theory and practice]. *Hileia: naukovyi visnyk: Zbirnyk naukovykh prats. Scientific bulletin. Collection of scientific works*, vol. 36, pp. 303–310 [In Ukrainian].

10. Pashchenko, V. I. (2007). Vid demokratychnoi derzhavy do demokratychnoho suspilstva [From a democratic state to a democratic society]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Ukrainian Periodical Scientific Journal*, vol. 36, pp. 144–151 [In Ukrainian].

11. Tsarenko, O. O. (2013). Politychna kultura yak chynnyk vplyvu na politychnu povedinku hromadian [Political culture as a factor influencing the political behavior of citizens]. *Panorama politolohichnykh studii. Ukrainian Scientific Journal*, vol. 10, pp. 176–182 [In Ukrainian].

12. Yurii, N. M. (2002). Politychna sotsializatsiia molodi v umovakh transformatsii suspilstva: analiz mizhnarodnogo i ukrainskoho dosvidu [Political socialization of young people in the conditions of society transformation: analysis of international and Ukrainian experience]. *Abstract of the dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of political sciences on a speciality 23.00.04*. 16 p. [In Ukrainian].

13. Diamond L. *Political Culture and Democracy. Political Culture and Democracy in Developing Countries / Ed. L. Diamond*. Boulder: Lynne Rienner, 1994. P. 7–8.

14. Almond G. A. *Comparative Political System. Journal of Politics*. 1956. № 18. P. 396.

15. Almond G. *The Civic Culture Revised: An Analytic Study*. Boston; Toronto: Little, Brown. 1980. P. 27–28.

16. Verba S. *Comparative Political Culture. Political Culture and Political Development / Ed. Pay., Verba S.* Princeton, 1965. P. 513.

17. Lawrence C. Mayer, John H. Burnett, Suzanne Ogden. *Comparative Politics. Nations and Theories in a Changing World*. New Jersey, 1993.

18. Rozenbaum W. *Political Culture*. New York, 1975.

Democratization of political consciousness and culture

Tochytskyi Mykola Stanislavovych

Applicant,
National Pedagogical Dragomanov
University
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine

The main changes in political culture carried out under the influence of modern world and domestic economic, political and socio-cultural processes are analyzed; one of the main among such changes is the author's tendency to democratize political culture; the essence of democratization, its directions and new quality of political culture which as a result is reached are considered. It is noted that during the democratization of political culture in the political consciousness of citizens there is a struggle of values, comparison of past and existing ways of life of society. It is emphasized that the tendencies and directions of democratization of the political consciousness and culture of Ukrainians are synchronized with economic, spiritual and other transformations in the society and take place according to their own laws. It is noted that the democratization of political consciousness and culture is a staged process, which may involve at certain stages of the existence of different vector values, as well as different degrees of their rootedness in certain segments of the population. Undoubtedly, the availability of various mass media in society, the provision of quality information to citizens is a specific background for the democratization of public life in general and political culture and consciousness in particular. It can be argued that the democratization of political culture and consciousness involves the establishment of political and ideological pluralism in the socio-political life of the country, giving citizens the opportunity to choose one or another system of values.

In Ukrainian society, the democratization of political consciousness and culture has gone through several stages: from a simplified understanding of democratic values and ways to implement them to the so-called "square" political consciousness, which provides an active position to uphold democratic standards of living. Among the factors that hinder the establishment of democratic values in Ukraine, and consequently a democratic political culture, researchers identify the following: over-bureaucratization of apparatus and administrative procedures in state power and self-government against the background of still low political and managerial culture of bureaucracy; low obedience to the law at all levels of government, even at the highest levels of political governance. Modern Ukraine faced with the need to implement the principle of political and cultural pluralism. Therefore, the political culture of the new society, which is being formed in an independent country, must be a culture of harmony, civil peace, respect for freedom and human rights.

Key words: human, culture, politics, political culture, democracy.